

УДК 37.035.3-053.6

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ В ПІДЛІТКІВ (50 – 60-ті рр. ХХ ст.)

*Кузан Надія Іванівна
м.Дрогобич*

Актуальність теми обумовлена нагальними проблемами виховання дітей, формування у них працелюбності. Розкрито історико-педагогічний досвід формування позитивного ставлення до праці у підлітків в Україні упродовж 1950 – 1970 рр., який є цінним для організації педагогічного процесу. Розглянуті в статті психологічний і дидактичний фактори, які впливають на формування позитивного ставлення до праці; роль ручної та суспільно корисної праці у виховному процесі, умови та вимоги до організації праці, які можуть бути використанні у подальшому при формуванні позитивного ставлення до різних видів праці в сучасних умовах.

Ключові слова: підлітки, позитивне ставлення до праці,

педагог, школа, Україна.

Проблема виховання позитивного ставлення до праці на всіх етапах розвитку людства була однією з його найважливіших суспільних турбот. Сьогодні це питання залишається одним із найактуальніших. Праця як цілеспрямована діяльність людини відіграє визначальну роль у житті суспільства й окремого індивіда, оскільки лише завдяки їй створюються матеріальні й духовні цінності, а відтак задовольняються біологічні, соціальні й духовні потреби. Без неї саме існування і суспільства, і людини є неможливим. Праця займає чільне місце у навчально-виховному процесі, що дуже важливо для молодого покоління. У про-

цесі праці та трудового виховання у молоді формується інтерес до неї, розуміння її значення, виробляються трудові вміння й навички, бажання виконувати посильні трудові завдання, виховується повага до людей праці. У процесі праці учень одержує моральне задоволення від реалізації своїх зусиль і здобутих результатів тощо. Слід зазначити, що для вивчення засобів, методів та способів формування позитивного ставлення до праці на сучасному етапі цінним є практичний досвід організації навчально-виховного процесу другої половини ХХ століття.

Праця – провідний засіб формування особистості, основа суспільного прогресу. У процесі праці люди вдосконалюють не тільки засоби виробництва, а й розвивають свої фізичні та інтелектуальні можливості, виявляють справжню людську сутність, утверджуються як суспільні істоти [3, с. 3]. Окремі аспекти трудового виховання знайшли відображення у працях В. Близнюка [1]; Б. Мельниченка [5]; І. Левченка [3]; І. Матюші [4]; М. Рябухіна [8]; В. Сухомлинського [9]; І. Ткаченка [10]; О. Шушківського [11]. Однак у цих роботах розглядаються переважно питання трудового виховання учнів. Проблема формування позитивного ставлення до праці в учнівській молоді не знайшла належного висвітлення.

Мета статті – розкрити психолого-педагогічні засади формування позитивного ставлення до праці у підлітків в Україні упродовж 1950 – 1970 рр.

На розв'язання проблеми формування в учнів комуністичного ставлення до фізичної праці були спрямовані постанови з'їздів Компартії України. Зокрема, питання про політехнічне навчання, трудове виховання та шляхи їх здійснення розглядалися на ХІХ та ХХ з'їздах КПРС. У матеріалах з'їздів зазначалось, що у тридцятих роках ХХ ст. школа головну увагу приділяла забезпеченню учнів загальноосвітньою підготовкою для вступу до вищих навчальних закладів, не приділяючи необхідної уваги залученні дітей і молоді до посильної участі у суспільно корисній роботі. Через відірваність навчальних програм середньої школи від реального життя багато хлопців і дівчат не мали практичних трудових навичок, не знали виробництва.

Із метою надання допомоги школі в ознайомленні учнів з основами сучасної техніки, досягненнями науки, а також виховання творчого ставлення до праці, збільшення мережі шкільних технічних гуртків та залучення учнів до суспільно корисної праці в країні організовувалися різноманітні конкурси й олімпіади. У 1961/62 н. р. проходив республіканський конкурс “Юні техніки – Батьківщині”, в якому взяла участь 25 тисяч технічних гуртків, у яких навчалось 320 тис. юних техніків. У результаті проведеного конкурсу учасниками було виготовлено багато різних реле-автоматів, верстатів з автоматичним керуванням, моделей сільськогосподарських машин з елементами автоматики, електронно-обчислювальних машин, навчально-наочних посібників [7, с. 2].

У постанові ЦК КП України “Про дальше поліпшення роботи по професійній орієнтації та трудовому вихованню учнів в загальноосвітніх школах Української РСР” (від 15 жовтня 1969) особливо акцентовано на розробці в кожній школі стрункої, науково обґрунтованої системи трудового виховання, яка б забезпечила формування в учнів творчого ставлення до праці. Відповідно до постанови були затверджені “Заходи по дальшому поліпшенню роботи по професійній орієнтації та трудовому вихованню учнів у загальноосвітніх школах Української РСР”, серед яких слід виокремити необхідність систематично висвітлювати на сторінках республіканських та обласних газет і журналів, по радіо та телебаченню найкращі досягнення педагогічних колективів із трудового виховання учнів і свідомого вибору нами професії [6].

Аналіз історико-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що навчально-виховна робота в загальноосвітній школі упродовж 50-60-х років ХХ ст. була сконцентрована на вдосконаленні навчальних планів і програм; забезпеченні шкіл необхідною навчально-матеріальною базою (підручники,

кабінети, майстерні), відповідно до сучасного рівня розвитку науки і техніки; укомплектуванні шкіл кваліфікованими педагогічними кадрами для викладання предметів політехнічного циклу і праці; виробленні єдиної для всіх шкіл науково обґрунтованої системи трудового виховання.

Актуальність проблеми підготовки учнів до творчої праці в народному господарстві була зумовлена досягненнями науково-технічного прогресу, застосуванням у виробництві новітніх техніки й технології вимагав від працівників творчого підходу, а це, на думку І. Левченка, І. Матюші, є важливим засобом підвищення продуктивності праці, дальшого зростання економічної могутності держави, а також джерелом духовного і морального збагачення особистості [3].

Аналізуючи спільну роботу школи і робітничих колективів у вихованні комуністичного вставлення до праці у підлітків, В. Близнюк робить висновок, що тільки така співпраця сприяє формуванню позитивного ставлення до праці. А це можливо за таких умов: обліку і формування інтересу учнів до різних видів трудової діяльності; налагоджена системи взаємозв'язку і єдності виховних впливів партійних і комсомольських організацій, колективів вчителів шкіл та робітників підприємств; всебічне ознайомлення школярів з виробництвом, умовами праці, вивчення техніки безпеки; усвідомлення вихованцями високої мети і суспільної значущості праці [1, с. 25].

Система трудового виховання повинна об'єднувати зміст, форми й методи теоретичного та практичного політехнічного і трудового навчання, яке здійснюється на основі поєднання навчання із суспільно корисною працею - як на уроках, так і в поза-класній роботі [8]. Основою трудового виховання є опанування учнями теоретичних знань і практичних умінь застосовувати їх на практиці, в житті. Систематичну роботу з формування позитивного відношення до праці потрібно починати з перших днів перебування дітей у школі. Провідне місце у цьому процесі належить ручній праці, до змісту якої входять: трудові завдання дослідницького характеру, моделювання і конструювання простих приладів, елементарні технічні відомості, доступні вимірювані графічні роботи, інформація про виробничо-трудова діяльність людей. Тобто система трудового виховання охоплює ті види занять, які на основі ознайомлення з конкретними видами праці та професійними розв'язували б завдання профорієнтації, виявлення і розвитку здібностей дітей, їхніх нахилів.

На основі аналізу досвіду роботи шкіл, М. Рябухін розкриває дидактичні основи зв'язку основ наук із практикою, життям, продуктивною працею. Для учнів він рекомендує такі форми та методи практичних занять: комплексні екскурсії, спостереження, досліди, лабораторні і практичні заняття, при цьому наголошує на необхідності правильно поєднувати словесний вплив із практичною діяльністю підлітка, що забезпечуватиме виховання психологічної і практичної готовності учнів до праці [8, с. 15].

У досліджуваній період педагогі особливо ретельно стежили за віковими, анатомо-фізіологічними, психічними, а також індивідуальними особливостями дітей (стан здоров'я, попередній трудовий досвід, звички, особливості нервової системи). Правильна організація трудового виховання підлітків передбачає залучення до праці всіх без винятку учнів. У цьому процесі доцільно використовувати методи переконання, заохочення і покарання, з акцентом на двох останніх. Трудове виховання підлітків найкраще здійснювати під час колективної роботи, де виховується почуття дружби і товариства, взаємодопомоги, поваги до людей праці, відповідальності за доручену справу [5].

У формуванні позитивного ставлення до праці значну роль відіграють вироблені навички самообслуговування учнів (догляд за одягом, особиста гігієна тощо). Трудову діяльність підлітків потрібно наповнювати елементами гри і романтики, що сприяє розвитку у дітей фантазії, винахідливості, творчості. Велике значення у цьому процесі має особистість учителя, який розвиває волю й ініціативу школярів. Дуже добре, якщо вчитель працює разом з учнями. “Якщо вчитель сам не ухилиється від

роботи, якщо учні бачать, що їх вихователь не тільки взагалі керує їх працею, а й поділяє разом з ними всі труднощі і сам уміє й любить працювати, то приклад учителя набуває великої сили. Тоді приходить повага і любов до вчителя і до праці" [11, с. 20]

На виховання позитивного ставлення до праці суттєво впливають матеріальні та моральні (готовність працювати на користь народу, відповідальність перед суспільством, усвідомлення свого громадянського обов'язку, потреби у праці) мотивами. Планування сезонних сільськогосподарських робіт сприяють формуванню не тільки позитивного ставлення до праці, а й виховують бережливість, ощадливість, психологію справжнього господаря.

У виховання позитивного ставлення до праці велику роль відіграє вибір виду суспільно корисної праці. Що більш потрібно буде праця і що більше вона зрозуміла дітям, то суттєвішим буде її виховний вплив. Дуже важливо залучати учнів до посильної їм праці, в якій вони можуть виявити свою ініціативу і застосувати набуті знання. Непосильна робота, як і дуже легка, може спричинити негативне ставлення до неї. При виборі трудових навантажень потрібно враховувати індивідуальний підхід до учнів. О. Шушківський стверджує, що до учнів треба уважно придивлятися, помічати їхні нахили, а найкраще це робити під час виконання конкретної роботи, на екскурсіях [11, с. 28].

Позитивного ефекту можна досягти за умов вибору тільки тих видів праці, які пронизані політехнічним змістом; забезпечення раціональної організації праці і правильного керівництва нею; прищеплення школярам правильного розуміння праці, її перетворювальної сили і краси. Успіх роботи школярів залежить від конкретності завдання, його посильності, наявності добрих знарядь праці, правильної розстановки членів колективу і своєчасного контролю за виконаною роботою. А. Глущенко робить висновок, що саме змістовна праця, її правильна організація, своєчасна допомога з боку вчителя та його особистий приклад – все це допомагає учням зрозуміти значення своєї роботи, розвиває їх ініціативу, творчі здібності, виховує привичку і вміння працювати в колективі [2, с. 36].

Шляхом поєднання словесних засобів переконання (роз'яснення суспільного значення праці, бесіди, диспути, політінформації) із трудовою діяльністю учнів у різних видах суспільно продуктивної праці забезпечується поступове злиття способів дій і мотивів праці, внаслідок чого формується їх стійка трудова суспільна активність як важлива моральна риса особистості [4, с. 184]. Ставлення школярів до продуктивної праці залежить від низки суб'єктивних і об'єктивних факторів, і включає їх мотивацію до створення матеріальних цінностей; до

певного виду трудової діяльності і в конкретній праці у певних виробничих умовах. Це, зі свого боку, забезпечує суб'єктивне почуття задоволення або незадоволення роботою, тим чи тим видом трудової діяльності і працею взагалі. Праця задовольняє учнів тоді, коли вона відповідає їх інтересам і сприяє розвитку здібностей. Скажімо, до механізованих видів праці, діти мають підвищений інтерес, і тому така робота сприяє вдосконаленню майстерності і задоволенню інтелектуальних, моральних та естетичних потреб.

На розвиток творчого ставлення до праці впливають психічні (індивідуальні й вікові особливості дітей, їх здібності, темперамент, характер, пам'ять і мислення, інтереси, ступінь розвитку працездатності) і дидактичні (зміст роботи, організаційні форми та методика виховання у дітей творчого ставлення до праці) фактори [3, с. 10]. Розв'язуючи практичні завдання формування творчого ставлення до праці, необхідно, на думку І. Левченка, враховувати такі вимоги:

У 60-х рр. педагоги звертали особливу увагу на виховання в учнів комуністичного ставлення до праці, яке передбачало навчання дітей працювати в усіх сферах практичної діяльності, відповідно до своїх здібностей; виховання глибокого усвідомлення необхідності працювати для загального блага, любові і поваги до праці, потреби повсякденно трудитися; а також створення для учнів навчально-виховних і трудових ситуацій у школі, сім'ї і на виробництві з метою активного впливу на їх розумову та емоційно-вольову сфери [10, с. 93]. Підлітків доцільно включати в сферу виробництва, враховуючи відповідність між інтелектуально-технічним змістом праці і психічними особливостями учнів.

Виховання у дітей позитивного ставлення до праці В. Сухомлинський розглядав як важливий елемент духовного становлення підростаючої особистості. "Було б недостатнім і наївним сказати, що працелюбність виховується в процесі праці. Працелюбність як важлива риса морального обличчя виховується і в процесі духовного життя – інтелектуального, емоційного і вольового" – наголошував відомий педагог [9, с. 14].

Висновки. У формуванні позитивного ставлення до праці значну роль відігравали такі чинники: самообслуговування; змістовна праця, її правильна організація; своєчасна допомога з боку вчителя та його особистий приклад; матеріальні та моральні мотиви; вікові, анатомо-фізіологічні і психологічні особливості дітей, а також їх індивідуальні особливості; психічні та дидактичні аспекти.

Подальшого дослідження потребують форми і методи позаурочної діяльності та їхнє використання у формуванні позитивного ставлення до праці в сучасних умовах, вивчення ролі сім'ї та громадськості у вихованні любові до праці.

Література і джерела

1. Близнюк В. М. Совместная работа школы и рабочих коллективов по воспитанию коммунистического отношения к труду у старшеклассников (на материалах и опыте осуществления воспитательной работы в условиях трудовой подготовки учащихся городских школ) : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «теория и история педагогики» / Василий Маркович Близнюк – Киевский государственный педагогический институт им. А.М. Горького. – К., 1966. – 30 с.
2. Глущенко А. Г. Опыт организации сельскохозяйственного труда школьников / Андрей Георгиевич Глущенко // Школа и производство. – 1966 – № 10. – С. 35–36.
3. Левченко І. П. Формування в учнів творчого ставлення до праці / І. П. Левченко, І. К. Матюша. – Київ : Знання, 1971. – 46 с.
4. Матюша І. К. Трудове виховання в школі / Ілля Кирилович Матюша. – Київ : Радянська школа, 1969. – 215 с.
5. Мельниченко Б. Ф. Трудовое воспитание учащихся 5-8 классов школ-интернатов Украинской ССР : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «теория и история педагогики» / Борис Федорович Мельниченко – Киевский ордена Ленина государственный педагогический институт им. Т.Г. Шевченко. – К., 1966. – 21 с.
6. Про затвердження заходів по дальшому поліпшенню роботи по професійній орієнтації та трудовому вихованню учнів у загальноосвітніх школах Української РСР : Постанова колегії від 15 жовтня 1969 р // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – К.: Радянська школа. – Січень, 1970. – № 1. – С. 12-23
7. Про хід проведення Республіканського конкурсу "Юні техніки – Батьківщині", присвяченого 40-річчю піонерської організації імені В.І.Леніна : Наказ № 163 від 21 липня 1961р. // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – Київ: Радянська школа. – Серпень, 1961. – № 16. – С. 2-5
8. Рябухин Н. А. Научно-педагогические основы трудового воспитания в восьмилетней трудовой политехнической школе (на материалах школ УССР) : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «теория и история педагогики» / Николай Аркадиевич Рябухин. – Киевский государственный педагогический институт им. А.М. Горького. – К., 1966. – 20 с.
9. Сухомлинський В. О. Виховання в учнів любові і готовності до праці / Василь Олександрович Сухомлинський. – Київ : Рад. шк., 1959. – 46 с.

10. Ткаченко І.Г. Трудове виховання старшокласників/ Ілля Гурович Ткаченко. – Київ : Радянська школа, 1971. – 144 с.

11. Шушківський О.О. Суспільно корисна праця учнів/ Олександр Олександрович Шушківський. – Київ : Радянська школа, 1963. – 70 с.

Актуальность темы обусловлена насущными проблемами воспитания детей, формирования у них трудолюбия. Раскрыто историко-педагогический опыт формирования положительного отношения к труду у подростков в Украине в течение 1950 - 1970 годов, который является ценным для организации педагогического процесса. Рассмотрены в статье психологический и дидактический факторы, влияющие на формирование положительного отношения к труду, роль ручной и общественно полезного труда в воспитательном процессе, условия и требования к организации труда, которые могут быть использованы в дальнейшем при формировании положительного отношения к различным видам труда в современных условиях.

Ключевые слова: подростки, положительное отношение к труду, педагог, школа, Украина.

The actuality of the subject is caused by the urgent problems of upbringing children, the formation of their diligence. The historical - pedagogical experience of a positive attitude to labour in teenagers in Ukraine throughout 1950-1970 s has been considered, which is valuable to the organization of pedagogical process. In the article psychological and didactic factors are considered, which influence the formation of a positive attitude to labour; as well as the role of handmade and social work in the educational process, the conditions and requirements for the organization of labour, which can be used in to further with the formation of positive attitudes of different types of work in the current conditions.

Key words: teenagers, a positive attitude to work, teacher, school, Ukraine.